

Studia Christiana

Vol. 6

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené.

Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.

All published work, regardless of the medium in which it was published, is considered by law to be copyrighted by the author. It is important that all such articles and references to them be attributed to the author and source.

Svätý Vojtech – svätec, doba a kult

Jaroslav Nemeš, Rastislav Kožiak et al.

Bratislava : Chronos

2011

Svätý Vojtech – svätec, doba a kult

St. Adalbert – Saint, Era and Cult

Vydalo

Vydavateľstvo Chronos v Bratislave

*v spolupráci s Centrom pre štúdium kresťanstva
v edícii Studia Christiana, vol. 6*

2011 Bratislava

© Jaroslav Nemeš, Rastislav Kožiak et al.

Autori: Dániel Bagi, Ivan Gerát, Miroslav Glejtek, Rastislav Kožiak, Richard Marsina, Vincent Múcska, Imrich Nagy, Jaroslav Nemeš, František Oslanský, Tomasz Ossowski, Jakub Pátek, Beáta Pinterová, Anna Pobóg-Lenartowicz, Eva Veselovská

Texty z poľštiny preložila Gabriela Začková (3.1, 3.2 a 4.3)

Recenzenti:

prof. PhDr. Ján Lukačka, PhD.

PhDr. Ján Steinhübel, CSc.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja
na základe zmluvy č. APVV-0016-07

Vychádza za podpory vedeckého grantu VEGA č. 1/0628/08: Svätý Vojtech.
Hagiografické legendy o svätom Vojtechovi

© Chronos

Gondova 2, 818 01 Bratislava, Slovakia

Fotografia na obale knihy: *Sv. Vojtech na gotickom krídlovom Oltári Panny Márie (okolo r. 1485) z Kostola sv. Heleny v Arnutovciach*. Zdroj: Institut für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit, Zentrum Mittelalterforschung, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Krems an der Donau. Ďakujeme dr. Elisabeth Vavra a dr. Františkovi Oslanskému.

ISBN 978-80-89027-35-4

OBSAH

1 Úvod

<i>(Rastislav Kožíak)</i>	9
---------------------------------	---

2 Svätý Vojtech a Uhorsko

2.1 Sv. Vojtech a Ostrihom <i>(Richard Marsina)</i>	11
2.2 O misii Bruna z Querfurtu v Uhorsku <i>(Vincent Múcska)</i>	23

3 K počiatkom svätovojteškého kultu

3.1 Najstaršie Životy sv. Vojtecha. Vitae s. Adalberti <i>(Anna Pobóg-Lenartowicz)</i>	33
3.2 Sv. Vojtech v ranom stredoeurópskom dejepisectve <i>(Dániel Bagi)</i> ...	55
3.3 Obrazová legenda v Hnezdne – reprezentácia osobnej identity sv. Vojtecha <i>(Ivan Gerát)</i>	63
3.4 Svätovojtešský kult v Cáchach v stredoveku <i>(Jaroslav Nemeš)</i>	75

4 K vývoju svätovojteškého kultu v stredoveku a novoveku

4.1 Kult sv. Vojtecha a Slovensko v stredoveku <i>(František Oslanský)</i>	89
4.2 Kult sv. Vojtecha v ostrihomskej liturgickej tradícii. O immarcescibilis rosa <i>(Eva Veselovská)</i>	110
4.3 Sermones de sancto Adalberto v poľskom stredovekom kazateľstve <i>(Tomasz Ossowski)</i>	140
4.4 Sv. Vojtech v ikonografickej skladbe cirkevnej pečate v Ostrihomskej arcidiecéze <i>(Miroslav Glejtek)</i>	149
4.5 Kult Piatich svätých bratov a jeho vybrané prejavy v barokovej maľbe 18. storočia <i>(Jakub Pátek)</i>	159

5 Sv. Vojtech v modernej historiografii

5.1 Sv. Vojtech na dvore kniežaťa Gejzu v maďarskej a slovenskej historiografii <i>(Beáta Pinterová)</i>	171
5.2 Obraz sv. Vojtecha v modernej maďarskej historiografii <i>(Imrich Nagy)</i>	177

6 Záver

<i>(Rastislav Kožíak)</i>	187
---------------------------------	-----

Pramene a literatúra

Archívne pramene	189
Edície prameňov	190
Monografie a zborníky	196
Štúdie a články	203

Register

Miestny register	215
Menný register	221

2

Sv. Vojtech a Uhorsko

2.1

Sv. Vojtech a Ostrihom

Druhý pražský biskup Vojtech (982 – 997), od ktorého mučeníckej smrti uplynulo už vyše tisícročia, pochádzal z rodu Slavníkovcov, ktorí, podľa staršej historickej literatúry, v jeho časoch ako vladári severovýchodných Čiech zdali sa ešte stále konkurentmi Přemyslovcov v súperení o ovládnutie celých Čiech. Usilovali sa raziť vlastné mince, udržiavali čulé zahraničné styky a poskytovali vojenskú pomoc aj iným kniežatám.¹ Hoci na Slovensku máme veľkú inštitúciu, nesúcu názov Spolok svätého Vojtecha, ktorý sa kedysi usiloval spolupôsobiť aj vedecky, milénium mučeníckej smrti sv. Vojtecha (1997) sa u nás nepripomínalo.² Možno to bolo aj preto, že jeho vzťahy k Slovensku a Slovákom v užšom slova zmysle nie sú priamo doložené. Hoc sa aj priamo adresne v starých prameňoch tieto vzťahy či styky nespomínajú, neznamená to, že ani fakticky neboli. Ak aj v názve tohto referátu figuruje Ostrihom, neznamená to len toto mesto, ktoré v tom čase bolo sídlom maďarských či uhorských panovníkov, ale znamená to aj celú neskoršiu Ostrihomskú arcidiecézu; jej podstatná časť (takmer celá) sa rozprestierala na sever od Dunaja, teda na území dnešnej Slovenskej republiky. A okrem toho (svätý) biskup Vojtech patril vo svojich časoch medzi najvýznamnejšie európske osobnosti, usilujúce sa o reformu v politickej aj náboženskej sfére; bol v osobných stykoch s cisárom Otom III. (983/997 – 1002) aj s jeho vychovávateľom (a neskorším) pápežom Silvestrom II. (999 – 1003). Takže so svätým Vojtechom sa možno zaoberať aj ako s významnou európskou osobnosťou tých čias, vyžarujúcou do omnoho širšej oblasti, než bola jeho vlastná domovina (alebo dnešná Vyšehradská štvorka).

Je len prirodzené, že omnoho väčšiu pozornosť venuje jeho osobnosti česká historiografia. V rámci milénia usporiadali Česká kresťanská akadémia a Historický

¹ K Slavníkovcom por. NOVÝ, Rostislav - SLÁMA, Jiří - ZACHOVÁ, Jana (eds.). *Slavníkovci ve středověkém písemnictví*. Praha : Vyšehrad , 1987, porovnaj aj pozn. 3.

² Azda aj preto, že pomenovanie Spolok svätého Vojtecha bolo naoktrojované cirkevnou vrchnosťou, pôvodne to mal byť Spolok svätého Cyrila a Metoda; por. HANAKOVIČ, Štefan. *Dejiny Spolku svätého Vojtecha*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2005, s. 21, 24 a nasl.

ústav Akadémie vied Českej republiky 19.-20. novembra 1997 v Prahe sympóziu, z ktorého vyšiel (neveľký) zborník,³ žiaľ príspevok s uhorskými vzťahmi bol v ňom len jeden a i v tom sa riešila aj iná problematika.⁴ V tom istom roku vydalo české katolícke nakladateľstvo Zvon zborník k miléniu umučenia svätého Vojtecha.⁵ V tomto zborníku, až na zmienku o ostrihomských pečatiach, tiež nie je reflektovaný vzťah sv. Vojtecha k Uhorsku. Stojí za pripomenutie, že dvaja autori (Jiří Sláma a Zdeněk Boháč) prispeli do oboch zborníkov. Napokon obidva zborníky sú písané akoby pre informovanú verejnosť, ovládajúcu základné údaje, edície prameňov a odbornú literatúru k svätovojtešskej problematike, lebo bez obsiahlejšieho všeobecného úvodu rozoberajú vytypované aspekty či javy tejto problematiky. Za príspevok českej historiografie k miléniu sv. Vojtecha možno pokladať aj prácu Miloša Šolleho o začiatkoch kresťanstva v Čechách až po časy sv. Vojtecha,⁶ v ktorej sú dve kapitoly venované svätovojtešskej problematike, pričom prácu celkovo možno charakterizovať ako archeologicko-historickú.

Zaujímavé je, že v tomto smere málo aktívni boli aj maďarskí historici, hoci ich historická tradícia a následne aj maďarská historiografia sa k svätému Vojtechovi hlási od najstarších čias, ako k významnému kristianizátorovi starých Maďarov.

Bude sa tu hovoriť predovšetkým o obraze svätého Vojtecha v českej a maďarskej historiografii, vychádzajúc (výberovo!) postupne od najstarších prameňov a významných historických prác, pričom sa prednostná pozornosť bude venovať jeho pôsobeniu v Ostrihome či Uhorsku (ktoré ešte v jeho časoch nebolo kráľovstvom a malo geograficky menší rozsah, než aký potom postupne nadobudlo Uhorské kráľovstvo).

Dva najstaršie pramene k životu a dielu sv. Vojtecha, hoc aj nevznikli v Čechách, sa tu spomenú v rámci českej historiografie. Prvým je *Život a utrpenie svätého Vojtecha* (*Est locus in partibus Germaniae*), ktorý vznikol vraj na pokyn cisára Ota III. v Ríme údajne už roku 999; jeho autorom bol Ján Canaparius, opát benediktínskeho kláštora sv. Bonifáca a Alexia na Aventínskom vrchu v Ríme (997 – 1004).⁷ Priame údaje so vzťahom k Uhorsku či Ostrihomu tento Život neobsahuje.⁸

O niekoľko rokov neskoršie, asi roku 1004, vznikol druhý Život sv. Vojtecha (*Nascitur purpureus flos Boemicis terris*). Jeho autorom bol biskup Bruno z Querfurtu.⁹ Za priame uhorské vzťahy možno tu pokladať len vetu v 16. kapitole: *Ne-*

³ TŘEŠTÍK, Dušan - ŽEMLIČKA, Josef (eds.). *Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa. Mezinárodní symposium uspořádané Českou křesťanskou akadémií a Historickým ústavem Akademie věd ČR 19.-20. listopadu 1997 v Praze*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 195 s.

⁴ STEINHÜBEL, Ján. Svätý Vojtech a Uhorsko. Por. zborník citovaný v predchádzajúcej poznámke, s. 122-130.

⁵ POLC, Jaroslav V. (ed.). *Svatý Vojtěch. Sborník k mileniu*. Praha : Zvon, České katolícké nakladatelství, 1997, 275 s.

⁶ ŠOLLE, Miloš. *Od úsvitu křesťanství k sv. Vojtěchu*. Praha : Vyšehrad, 1996, 239 s.

⁷ Kritická edícia *S. Adalberti Pragensis episcopi Vita prior* porovnaj in KARWASIŃSKA, Jadwiga (ed.). *Monumenta Poloniae Historica. Series nova – Tomus IV. Fasc. 1*. Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1962.

⁸ Por. aj GOMBOS, Albinus Franciscus (ed.). *Catalogus fontium Historiae Hungaricae III*. Budapestini 1938, s. 2297.

⁹ Bruno z Querfurtu, *Život svätého Vojtecha. Legenda Nascitur purpureus flos*. Ed. Mária Kyrálová.

možno zamlčať, že k susedným Uhrom raz vyslal poslov, raz sa tam aj sám vydal; a keď ich aspoň trochu odvrátil od bludov, vtlačil im aspoň náznak kresťanstva.¹⁰ V neskoršej skrátenej verzii¹¹ je skrátená kapitolka 23a, vzťahujúca sa možno k začiatku roku 997: *V tých dňoch poslal k veľkému vladárovi Uhorska – či skôr jeho manželke,¹² ktorá ovládala mužskou rukou celé kráľovstvo a sama riadila, čo sa patrilo mužovi. Za jej vlády začalo kresťanstvo; ale poškvrnené náboženstvo sa miešalo s pohanstvom a vlažné a mdlé kresťanstvo začalo byť horšie ako barbarstvo. K nej teda poslal po posloch, ktorí sa tam uberali, list tohto znenia: „Ponechaj si môjho vychovávateľa,¹³ ak to vyžaduje potreba, a nutnosť; ak to tak nie je, pošli ho pre Boha ku mne.“ Jemu¹⁴ však poslal tajne lístok iného obsahu a znenia: „Ak môžeš, odíď s láskavým dovolením, potom je to dobre; ak nie, pokús sa útekem ujsť k svojmu Vojtechovi, ktorý ťa túžobne očakáva.“¹⁵ Iba toto konkrétne obsahujú dva najstaršie a primárne pramene k životu sv. Vojtecha o jeho vzťahu k Uhorsku.*

O vyše storočie neskôr kronikár Cosmas, dekan Pražskej kapituly, v skúmanej súvislosti píše o biskupovi sv. Vojtechovi: *Roku 996, keď významný ohlasovateľ Krista, veľkňaz Vojtech (Adalbert) začal šíriť kresťanstvo v Panónii ako aj v Poľsku (nakoniec v Prusku skončil ako mučeník).*¹⁶

Čo s týmito základnými vyjadreniami iste po mnohých výskumoch a úvahách urobila česká historiografia? František Palacký píše, že (Vojtech) čoskoro po zaujatí biskupského stolca, zdá sa, že prišiel na prehliadnutie svojej rozsiahlej diecézy. Na Slovensko (*tak sa vyjadruje F. Palacký*) prišiel iste už hneď roku 984, v sprievode svojho niekdajšieho pestúna Radlu, navštívil tiež v meste Ostrihome uhorského vojvodu Gejzu, už pokrsteného, ktorý ho so ctou prijal a všetko podporoval, čokoľvek na rozšírenie a upevnenie kresťanstva medzi poddanými jeho ešte neskrotenými si predsavzal. Pomocou Radlu sa mu podarilo obrátiť na vieru a pokrstiť veľké množstvo ľudu a najmä prijal od neho krst aj nedávno predtým narodený Gejzov syn Štefan.¹⁷

Pavel Spunar konštatuje, že vojtešskú problematiku priblížili českej vzdelanej spoločnosti *Verše o utrpení svätého Vojtecha (Versus de passione sancti Adalberti)*, ktoré využili prozaický kompozičný text kanonizačný (*Est locus in partibus Germaniae*), zostavený z iniciatívy cisára Ota III., čoskoro po svätcovej smrti (+ 997). Kanonizačnú legendu zložil akýsi neznámy rímsky duchovný, azda opát benediktínskeho kláštora sv. Bonifáca a Alexia Jan Canaparius (+ 1004), aj keď sa za autora textu pokladajú osobnosti tak rôznorodé ako pápež Silvester II. (999 – 1003) alebo Vojtechov brat Radim. Prozaická legenda vzbudila ihneď záujem

Praha : Zvon, České katolícké nakladatelství, 1996.

¹⁰ Bruno z Querfurtu, Život svätého Vojtecha, s. 64.

¹¹ Bruno z Querfurtu, Život svätého Vojtecha, s. 93.

¹² Manželka uhorského veľkokniežata Gejzu (asi 950 – 997) Sarolta; ich syna Štefana/Waika pravdepodobne roku 995/996 birmoval biskup Vojtech.

¹³ Myslí sa tu jeho vychovávateľ Radla.

¹⁴ Radla po vyvrátení Libice asi opustil Čechy a zdržoval sa v Uhorsku, kde sa stal mníchom.

¹⁵ Radla neuposlúchol výzvu biskupa Vojtecha, zostal na dvore veľkokniežata Gejzu.

¹⁶ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. Ed. Bertold Bretholz. In *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series. Tomus II.* Berlin : Weidmansche Buchhandlung, 1923, s. 55-56.

¹⁷ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě.* Praha : Nakladatel B. Kočí, 1928, s. 63b-66b.

(ohlas mučeníckej smrti Vojtecha dokladá aj takmer súčasné *Utrpenie svätého Vojtecha* (*Passio sancti Adalberti*) od nemeckého misionára Bruna z Querfurtu (+ 1009) a kolovalo v troch verziách.¹⁸

V Prehlede dějin Československa (1980) sa o uhorských súvislostiach biskupa Vojtecha hovorí (len v slovenskej časti – Peter Ratkoš), že knieža Gejza prijal kresťanstvo až tesne pred smrťou (+ 997) prostredníctvom pražského biskupa Vojtecha, ktorý mu pokrstil aj syna a obidvom dal meno Štefan (István). V Ostrihomy prijali okolo roku 1000 ako hlavný kult uctievanie sv. Adalberta (t. j. biskupa Vojtecha).¹⁹

Ako je všeobecne známe, z čias okolo života sv. Vojtecha nejestvujú nijaké uhorské či maďarské (samozrejme po latinsky písané) rozprávacie pramene; vznikli až o niekoľko desaťročí neskôr, iste na základe domácej a zahraničnej tradície. Najstaršie zmienky o jeho činnosti v Uhorsku sú v legendách. Podľa Väčšej legendy o sv. Štefanovi, ktorá vznikla pred jeho vyhlásením za svätého kanonizáciou (1083), príchod biskupa českej cirkvi Vojtecha bol veľkokniežaťu Gejzovi zjavený vo sne; po svojom príchode šíril kresťanstvo (krstil) a medzitým sa narodil Gejzovi syn, ktorého tiež pokrstil biskup Vojtech a dal mu meno Štefan (*stefanos* – korunovaný). Potom sa tam ešte spomína, že toho istého roku ako zomrel Gejza (997) odišiel svätý biskup Vojtech kázať Božie slovo do Pruska a tam bol ovenčený mučeníckou palmou.²⁰ To je všetko, čo je vo Väčšej legende o biskupovi Vojtechovi.

V kratšej Menšej legende o sv. Štefanovi, ktorá vznikla pravdepodobne v rokoch 1095 – 1108, niet priamej zmienky o biskupovi Vojtechovi.²¹ V najdlhšej tzv. Hartvikovej legende o sv. Štefanovi, ktorá vznikla najpravdepodobnejšie v rokoch 1112 – 1116, sú vyjadrenia o pražskom biskupovi Vojtechovi prevzaté zo spomínanej Väčšej legendy o sv. Štefanovi.²²

Predpokladá sa, že zmienka o pôsobení pražského biskupa Vojtecha v Uhorsku (1095) bola aj v Starých Gestách Uhrov, ktoré začali vznikať v tretej štvrtine 11. storočia²³ a odtiaľ bola prevzatá do niektorých iných kroník; no iste i legendy boli informátorom neskorších kronikárov o svätovojtešskej problematike. V Bratislavských análoch je informácia len o mučeníckej smrti sv. Vojtecha.²⁴ Kronika Šimona z Kézy prevzala svoju informáciu z Väčšej legendy a z Hartvikovej legendy

¹⁸ SPUNAR, Pavel. *Kultura českého středověku*. Praha : Odeon, 1985, s. 153.

¹⁹ *Přehled dějin Československa I/1 (do roku 1526)*. Praha : Academia, 1980, s. 151 a 178.

²⁰ *Legenda sancti Stephani maior*. In SZENTPÉTERY, Emericus (ed.). *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum II*. Budapestini : Academia Litter. Hungarica; Societate Hist. Hungarica, 1938, s. 380 a nasled.; MARSINA, Richard (ed.). *Legendy stredovekého Slovenska : Ideály stredovekého človeka očami cirkevných spisovateľov*. Budmerice : Rak, 1997, s. 47n.

²¹ *Legenda sancti Stephani minor*. Ed. Emma Bartoniek. In SZENTPÉTERY (ed.), *Scriptores rerum Hungaricarum II*, s. 393–400; MARSINA (ed.), *Legendy stredovekého Slovenska*, s. 65–71.

²² *Legenda ab Hartvico episcopo conscripta*. Ed. Emma Bartoniek. In SZENTPÉTERY (ed.), *Scriptores rerum Hungaricarum II*, s. 404; MARSINA (ed.), *Legendy stredovekého Slovenska*, s. 102.

²³ Iosephus DEÉR. *Quis fuerit fons primigenitus Gestorum Chronicarumque Hungarorum* (etc.). In SZENTPÉTERY, Emericus (ed.). *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum I*. Budapestini : Typographiae Reg. Universitatis Litter. Hung. Sumptibus, 1937, s. 5.

²⁴ MADZSAR, Emericus (ed.). *Annales Posenienses*. In SZENTPÉTERY (ed.), *Scriptores rerum Hungaricarum I*, s. 125.

a zostručnila ju.²⁵ V Uhorskej kronikárskej skladbe 14. storočia, ktorá je najstaršou zachovanou verziou postupne vytváraných starých Gest Uhrov, sa výslovne spomína pokrstenie Štefana biskupom Vojtechom.²⁶ Rovnaké vyjadrenie je aj v Bratislavskej kronike²⁷ a v Mnichovskej kronike.²⁸ Pomerne podrobnejšie sú informácie o biskupovi Vojtechovi a jeho pôsobení v Uhorsku v Uhorsko-poľskej kronike;²⁹ iste sú prevzaté z Váčšej a Hartvikovej legendy o sv. Štefanovi. Na rozdiel od stručných údajov v zachovaných pôvodných uhorských prameňoch, obraz biskupa sv. Vojtecha je v maďarskej historiografii podaný omnoho podrobnejšie, čo zrejme súvisí s vykonanou historickou analýzou a po nej nasledujúcou kombináciou, umožňujúcou širšiu (a podrobnejšiu) historickú interpretáciu. Podľa Gyulu Paulera biskup Vojtech-Adalbert po návrate na biskupský stolec do Prahy (993) upriamil svoju pozornosť na mladé maďarské kresťanstvo. Jeho poslovia chceli v Uhorsku skutočné kresťanstvo, pričom im veľkoknieža Gejza pomáhal, no napriek tomu maďarské kresťanstvo (podľa Vojtechových žiakov) ostalo tým, čo bolo: *viera zmiešaná s pohanstvom, horšie ako staré barbarstvo*.³⁰

Podľa Bálinta Hómana biskup Vojtech pri svojom druhom odchode z Prahy (995) strávil po ceste do Ríma niekoľko mesiacov v Ostrihome. S veľkokniežaťom Gejzom bol už predtým spojený prostredníctvom poslov a pri svojom príchode bol veľkokniežaťom Gejzom srdečne prijatý. Posilňoval vo viere rodinu veľkokniežaťa a tamojšie pohanstvom nakazené polokresťanstvo. Jeho ponaučenia mali veľký vplyv na mladého Štefana, ktorého – zdá sa – on birmoval. Štefan bol od mladého veku vychovávaný ako kresťan a v biskupovi Vojtechovi videl učiteľa; možno on upriamil pozornosť Štefana na bavorskú vojvodskú slečnu (Gizelu, jeho neskoršiu manželku). V jeseni 996 sprevádzal biskup Vojtech cisára z Ríma do Nemecka. Po libickom krvavom kúpeľi sa nemohol vrátiť do Čiech, odišiel ako misionár k Prusom. Veľmi rád by bol mal po svojom boku svojho priateľa Radlu; ten však ostal ako kňaz pôsobiť na dvore veľkokniežaťa Gejzu.³¹

Rozdielne od Gyulu Paulera a Bálinta Hómana veľmi kritické stanovisko k svätovojtešskej tradícii zastával György Görfy.³² Pri svojom hodnotení zohľadnil všetky pôvodné pramene, vrátane domácich uhorských, ktoré sú však v porovnaní so Životmi sv. Vojtecha od Jána Canaparia a Bruna z Querfurtu o niekoľko desaťročí mladšie. Vyzdvihol rozdiel v obšírnosti ich výpovedí. Kým omnoho staršie

²⁵ DOMANOVSKÝ, Alexander (ed.). Simonis de Keza Gesta Ungarorum. In SZENTPÉTERY (ed.), *Scriptores rerum Hungaricarum* I, s. 188.

²⁶ DOMANOVSKÝ, Alexander (ed.). *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*. In SZENTPÉTERY (ed.), *Scriptores rerum Hungaricarum* I, s. 295.

²⁷ DOMANOVSKÝ, Alexander (ed.). *Chronicon Poseniense*. In SZENTPÉTERY (ed.), *Scriptores rerum Hungaricarum* II, s. 34.

²⁸ DOMANOVSKÝ, Alexander (ed.). *Chronicon Monacense*. In SZENTPÉTERY (ed.), *Scriptores rerum Hungaricarum* II, s. 62.

²⁹ DEÉR, Iosephus (ed.). *Chronicon Hungaro-Polonicum*. In SZENTPÉTERY (ed.), *Scriptores rerum Hungaricarum* II, s. 296, 306, 311; porov. aj HOMZA, Martin. *Uhorsko-poľská kronika*. Ed. *Libri historiae Slovaciae. Fontes* 1. Bratislava : Post Scriptum, 2009, s. 134-137, 152-153.

³⁰ PAULER, Gyula. *A magyar nemzet története az árpád házi királyok alatt. I. Második javított kiadás*. Budapest : A Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó, 1899, s. 19-20.

³¹ HÓMAN, Bálint - SZÉKFÜ, Gyula. *Magyar történet I*. Budapest : Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1935, s. 173-174.

³² GYÖRFFY, György. *István király és műve*. Budapest : Gondolat, 1977, s. 78-81.

Životy sú pri opisovaní aktivít pražského biskupa Vojtecha s Uhorskom pomerne stručné a pripisujú mu len pomerne konkrétne definovateľné zásluhy, chronologicky o niekoľko desaťročí mladšie uhorské legendy pripisujú jeho účinkovaniu aj zásadný význam na priebeh, či následnú realizáciu kristianizácie Uhorského kráľovstva. Podľa György Györffyho chápania u domácich legiend išlo o podcenenie začiatkov intenzívnej kristianizácie po nastúpení veľkokniežaťa Gejzu (keď Vojtech tento proces ešte vzhľadom na svoj vek nemohol nijako ovplyvňovať) a vyzdvihovanie (vlastne krátkej a epizodickej činnosti) biskupa Vojtecha, no aj členov jeho sprievodu, čo trvalo dlhšie. Akoby Gy. Györffy zásluhu biskupa Vojtecha o kristianizáciu Uhorska pokladal za správne charakterizovať len slovami Bruna z Querfurtu: *Keď dostal od Maďarov dary, poslal k nim vyslancov, potom aj osobne išiel k nim, v ich vyznávaní bludov sotva mohol niečo zmeniť, vtláčil im len zdanie kresťanstva.*³³ Domáci vývoj tradície o významnosti zástoja biskupa Vojtecha pri kristianizácii Maďarov pripisuje György Györffy okolnosti, že po ženbe Štefana s bavorskou princeznou Gizelou sa vyskytli aj názory, akoby skutočná kristianizácia Maďarov začala až od tých čias (čo sa objavuje v nemeckých prameňoch už koncom 11. storočia), keď najkresťanskejšia Gizela priniesla vieru medzi pohanov. Keď bol starší brat Gizely cisár Henrich II. roku 1146 kanonizovaný, v pápežskej bule sa akoby jedna z jeho najväčších zásluh spomína obrátenie Maďarov.³⁴

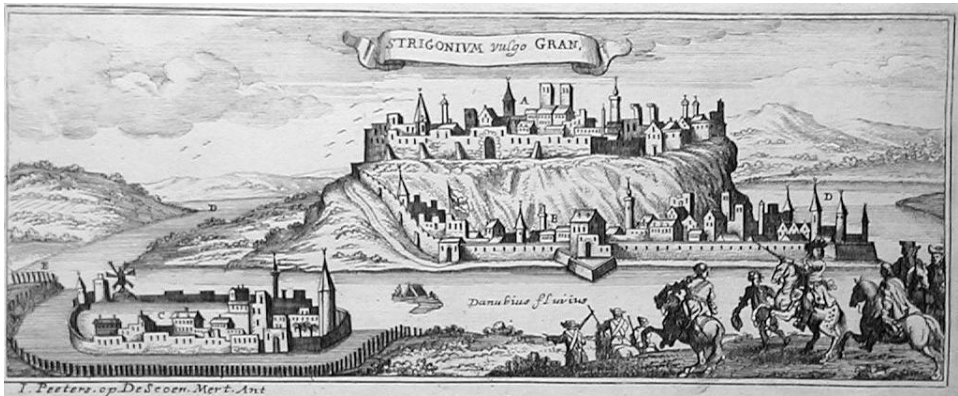
Györffyho názorom nemožno upierať istú probabilitu, no azda jeho vyjadrenia prekročili pravdepodobnostný rámec jeho spôsobu uvažovania. Je zrejmé, že domáce uhorské legendy (lebo pri kritike ide jednoznačne o ich formulácie), usilujúce sa čo najviac zdôrazniť skutky a zástoj kráľa Štefana I., takmer nehovoria o začiatkoch systematickej kristianizácie starých Maďarov od začiatku Gejzovej vlády, ba spomínaním jeho krvavých rúk³⁵ pokladajú ho za neprimeraného, aby on mohol mať hlavné zásluhy na kristianizácii. Na druhej strane však treba pokladať za nesporné, že k skutočnému všeobecnému rozšíreniu kresťanstva a jeho upevneniu a prehĺbeniu po všetkých stránkach došlo až za Štefana I, ktorý vládol fakticky už po smrti biskupa Vojtecha. Ak aj treba pripustiť len epizodický (azda možno povedať aj náhodilý) priamy vplyv biskupa Vojtecha na pokresťančenie (starých) Maďarov, treba v ňom vidieť veľkú vtedajšiu autoritu, veľký vzor významne ovplyvňujúci mladého vojvodu Štefana. Aj keď iste nie zámerne, ale zhodou okolností sa situácia vyvinula tak, že (podľa starších názorov) po vyhladení Slavníkovcov českým kniežatom Boleslavom II., podľa novších názorov ako dôsledok krvnej pomsty medzi rodmi Slavníkovcov a Vršovcov,³⁶ časť úzkych spolupracovníkov biskupa Vojtecha

³³ Porov. pozn. 9, 10, 11.

³⁴ *Magyarország története I/1. Előzmények és magyar történet 1242-ig.* Eds. György Székely - Antal Bartha. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1984, s. 733.

³⁵ Už vo Väčšej legende o sv. Štefanovi v zjavení (vo sne) bolo povedané veľkokniežaťu Gejzovi: *Nedovoľuje sa ti vykonať, čo zamýšľaš, pretože máš ruky poskvrené ľudskou krvou.* MARSINA (ed.), *Legendy stredovekého Slovenska*, s. 50; BARTONIEK, Emma (ed.). *Legenda sancti Stephani regis maior.* In SZENTPÉTERY (ed.), *Scriptores rerum Hungaricarum II*, s. 379. Vyjadrenie sa interpretuje v tom zmysle, že Gejza po nastúpení na veľkokniežací stolec v úsilí o vytvorenie silnej ústrednej vlády nad vtedy dosť neintegrovaným pôvodným kmeňovým zväzom starých Maďarov postupoval násilným spôsobom.

³⁶ WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí.* Ed. Česká historie, sv. 21. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 103 a 321 (pozn. 141), pričom sa opiera o názory Dušana Třeštíka.

Obr. 1 Veduta Ostrihomu s hradnou bazilikou z roku 1686 [Gaspar Bouttats]

pôsobila v kristianizačnej sfére v prvých obdobiach Uhorského kráľovstva, pričom zastávala aj významné funkcie vo vytvárajúcej sa cirkevnej organizácii. Konkrétne poznáme z nich menovite len dvoch, pričom doterajšie interpretácie ich totožnosti nie sú jednotné. Prvým z nich je Radla, starší druh alebo vychovávateľ, potom priateľ Vojtechov, sprevádzal ho na štúdiá do Magdeburgu (972) a potom asi patrila k jeho biskupskej družine. Buď po definitívnom odchode biskupa Vojtecha z Čiech, alebo po zničení Libice odišiel do Uhorska, kde žil na dvore veľkokniežaťa Gejzu. Biskup Vojtech ho v poslednej fáze svojho života pozýval k sebe do Poľska, no Radla mu nevyhovel.³⁷ György Györffy ho stotožňuje s neskorším ostrihomským arcibiskupom Sebastiónom.³⁸ Druhým je Astrik-Anastázios, svojim pôvodom Riman, ktorý bol prvým opátom benediktínskeho kláštora v Břevnove (993) a po definitívnom odchode biskupa Vojtecha z Prahy alebo až po jeho umučení odišiel do Uhorska, kde sa stal opátom benediktínskeho kláštora v Pannonhalme (1001 – 1002), potom (?1007 – 1036?) ostrihomským arcibiskupom.³⁹ Gy. Györffy prijíma stotožnenie Anastázia s Astrikom (Asricus, Astricus) a za správne znenie jeho mena pokladá Asrik (čítaj Ašrik), z ktorého je údajne odvodený maďarský názov arcibiskupa „érsek“ (éršek).⁴⁰

Otvorenou, Györffym nenastolenou otázkou ostáva problematika jednoducho povedané starého kresťanstva, najmä na území na sever od Dunaja, kde systematická kristianizácia prebiehala už od prelomu 8. a 9. storočia a kde možno oprávnené predpokladať aj kontinuitu pôvodného obyvateľstva.⁴¹ V tejto súvislosti je zaujímavé, že Ostrihomská arcidiecéza ako sídlo hlavy cirkvi v celom Uhorskom kráľovstve mala svoje územie prevažne na sever od Dunaja. Akoby práve toto

³⁷ Porov. pozn. 15.

³⁸ GYÖRFFY, István király és műve, s. 79.

³⁹ PÍŠA, Vladimír. Epitome historica monasterii Brevnoviensis Magnoalda Ziegelbauera, jako pramen ke starším dějinám Břevnovského kláštera. In *Milénium břevnovského kláštera (993 – 1993)*. Praha : Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1993, najmä s. 281-283; Ziegelbauer akoby spomínal dvoch Astrikov: Anastáza-Astrika a Astrika, ktorý sa stal opátom v Pécsvárade.

⁴⁰ Magyarország története I/1, s. 182.

⁴¹ Porov. MARSINA, Richard. Kristianizácia Maďarov a Uhorska medzi východom a západom. In *Historický časopis*, 1992, roč. 40, s. 409-421.

územie bolo v počiatkoch kristianizácie (starých) Maďarov jej hlavnou oporou. Napokon aj poukazovanie uhorských legiend, že biskup Vojtech našiel v Uhorsku kresťanstvo akoby pomiešané s pohanstvom, naznačuje, že legendisti si boli vedomí staršej fázy kristianizácie, pokladali ju však za nedokonajú.⁴²

Celkove možno konštatovať, že pražský biskup Vojtech, aj keď sa v Ostrihome osobne zdržal len kratší čas, prispel ku kristianizácii Maďarov ako významná kresťanská autorita hodná nasledovania. Prakticky a trvalo prispeli ku kristianizácii Maďarov aj jeho známi (ale iste aj podľa mena neznámi) členovia jeho sprievodu a spolupracovníci.⁴³ Pre neskoršiu tradíciu či prax nesporne veľký význam malo jeho mučeníctvo a následná kanonizácia schválená cisárom aj pápežom. Aj tieto okolnosti nepochybne prispeli k tomu, že katedrálny chrám novej arcidiecézy bol zasvätený, popri pôvodne určenej Panne Márii, aj vtedy novému (nielen uhorskému, ale európskemu) svätcovi svätému Vojtechovi, ako spolupatrónovi. Okrem katedrály arcidiecézy poznáme zo stredoveku (podľa Andrása Mező) len trinásť svätovojtešských patrocínií z celého Uhorského kráľovstva⁴⁴ (z toho len tri z územia dnešného Slovenska).⁴⁵ Zaujímavé je ich geografické rozloženie: zo spomínaných troch na Slovensku sú dve na území Ostrihomskej arcidiecézy (Žemberovce a Vrábľa) a jedno (v stredoveku) na území Jágerskej diecézy (Gabolto). Na území Ostrihomskej arcidiecézy v Maďarsku je (okrem Ostrihomu) len jedno patrocínium sv. Vojtecha (Bajna/Bojná). V ostatných častiach Uhorského kráľovstva sú zo stredoveku doložené patrocíniá sv. Vojtecha dve vo Vesprímskej župe a po jednom v župách Heveš, Bihar, Fejér, Békeš, Boršod, Győr a na území Sikulov (v dnešnom Rumunsku). Na základe prác slovenskej historiografie⁴⁶ možno zvýšiť počet patrocínií sv. Vojtecha v stredoveku na Slovensku o Blatné⁴⁷ a Dvory nad Žitavou,⁴⁸ v ktorých sú fary doložené už roku 1310 a 1332 – 1337, svätovojtešské patrocínium je tam dodnes.⁴⁹

Z toho, čo sa tu uviedlo vyplýva, že sv. Vojtech nebol v stredoveku rozšíreným uhorským patrocíniom, napriek jeho zásluhám o kristianizáciu, či prehlásenie kresťanstva v Uhorskom kráľovstve, ktorého hegemónom boli Maďari. V rámci

⁴² Najkritickejšie vyjadrenia sú v legende Bruna z Querfurtu (porov. pozn. 9, 10, 11).

⁴³ Predovšetkým už spomínaní Radla-Šebastián a Astrik-Anastáz (Ašrik), ktorí zastávali vysoké cirkevné funkcie.

⁴⁴ MEZŐ, András. *Patrocíniumok a középkori Magyarországon*. Budapest : METEM, 2003, s. 28a-31a.

⁴⁵ Sú to Gaboltov, Vrábľa a Žemberovce (Alsó Zsember), tamže, s. 30a, 31a, 28a.

⁴⁶ HUDÁK, Ján. *Patrocíniá na Slovensku*. Bratislava : Umenovedný ústav Slovenskej akadémie vied, 1984, s. 285 a 343; JUDÁK, Viliam - POLÁČIK, Štefan. *Katalóg patrocínií na Slovensku*. Bratislava : Rímskokatolícka Cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, 2009, s. 224.

⁴⁷ SEDLÁK, Vincent (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I*. Bratislava : SAV, 1980, s. 353, č. 824.

⁴⁸ SEDLÁK, Vincent (ed.). *Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I : Rationes collectorum pontificiorum in annis 1331 – 1337*. Trnava : Slovenský historický ústav v Ríme, Trnavská univerzita, 2008, s. 85 a 111, 475 a 671.

⁴⁹ Patrocíniá sv. Vojtecha, predpokladané či doložené pečatidlami v Bajtave a Kameníne (okres Nové Zámky), v Jelšovciach (okr. Nitra), ako aj v Žiharci (okr. Šaľa), uvádzané v citovaných prácach Jána Hudáka a Viliama Judáka - Štefana Poláčka odvodzované (predpokladané) na základe pečaťných obrazcov príslušných obcí, nesúvisia s patrocíniami príslušných kostolov, ale sú až novovekými pečaťnými obrazcami udelenými na základe majetkového vlastníctva Ostrihomským arcibiskupstvom alebo Ostrihomskou kapitulou. Porov. NOVÁK, Jozef. *Pečate miest a obcí na Slovensku I-II*. Bratislava : Filozofická fakulta UK, 2008; I, s. 45b, 418b, 413b; II, s. 548a.

Uhorského kráľovstva ho azda možno nazývať najmä ostrihomským svätcom, lebo zo šestnástich v stredoveku doložených svätovojtešských patrocínií v Uhorskom kráľovstve, vrátane Ostrihomu, bolo šesť na území Ostrihomskej arcidiecézy. Možno ho len pomerne krátko, práve v čase vzniku cirkevnej organizácie, pokladali za významného svätca aj so zásluhami o kristianizáciu Uhorska, od poslednej štvrtiny 11. storočia potom prevládli domáci uhorskí svätci.

Pokiaľ ide o zaradenie jeho uctievania do cirkevnej praxe pri bohoslužbách a iných cirkevných úkonoch, o tom môžu poskytnúť informáciu zachované stredoveké kódexy. Súpis kódexov vzniknutých alebo používaných v stredoveku na Slovensku bol vyhotovený Júliom Sopkom.⁵⁰ Hoci dodnes sa nám nepochybne zachoval len zlomok na Slovensku vzniknutých alebo používaných stredovekých kódexov, možno sa na ich základe pokúsiť o získanie obrazu o uctievaní sv. Vojtecha v cirkevných inštitúciách na území (najmä) dnešného Slovenska (vrátane Ostrihomu). Údaje poskytujú najmä liturgické kódexy a v nich ide prevažne o kalendáre svätcov, omšové oficiá, litánie, prípadne kázne alebo legendy, najmä v misáloch, antifonároch a breviároch, ale aj iných kódexoch.

V najstaršom, dnes na Slovensku zachovanom kódexe, Nitrianskom kódexe, podľa staršieho bádania z 11. storočia a používaného v Hronskom Svätom Beňadiku, ktorý je evanjeliárom, je na sviatok sv. Vojtecha (23. 4.) zaradené čítanie „Qui vos audit, me audit“ (Lk 10,16),⁵¹ teda inštitúcia, ktorá tento evanjeliár používala, svätila sviatok sv. Vojtecha. Aj Stoličnobelehradský (Székesfehérvársky) kódex, ktorý obsahuje antifonár z prvej polovice 12. storočia, obsahuje len spomienku na sv. Vojtecha, síce samostatnú antifonu, ale oficium je spoločné s oficiom sv. Juraja už 23. apríla.⁵² Aj Prayov kódex, ktorého vznik sa kladie do konca 12. storočia, má v kalendári kumulovaný sviatok sv. Juraja a sv. Vojtecha na 24. apríla, (no v sakramentári so samostatnými oficiami pre oboch svätcov), čo je tiež asi dôkazom, že vznikol mimo územia Ostrihomskej arcidiecézy,⁵³ kde sa sviatok sv. Vojtecha slávil 23. apríla (sviatok sv. Juraja 24. apríla), priame konkrétne doklady na to sú však až z čias po 12. storočí.

V ostatných (našich) stredovekých, prevažne liturgických kódexoch z čias od konca 13. do začiatku 16. storočia, vzniknutých alebo používaných prevažne v Bratislave, na Spiši alebo v Košiciach, sa pripomienka sv. Vojtecha vyskytuje v príslušných kalendároch spravidla na 23. apríla, pri zoznamoch svätých ako ofi-

⁵⁰ SOPKO, Július. *Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach*. Martin : Matica slovenská, 1981; Ten istý. *Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku*. Martin : Matica slovenská, 1982.

⁵¹ *Nitriansky kódex*. Eds. Július Sopko - Július Valach. Martin : Matica slovenská, 1987, s. 7-9 a fol. 34v (s. 170-171). Novšie bádanie NEMEŠ, Jaroslav. *Kodex von Neutra, Geistige Erbschaft der italienisch-griechischen Mönche und ihrer Nachfolger von Aachen*. Győr : Palatia, 2007, predpokladá vznik kódexu v Burtscheide (Aachen) v treťom desaťročí 12. storočia v tamojšom benediktínskom kláštore sv. Jána Krstiteľa.

⁵² *Codex Albensis. Ein Antifonar aus dem 12. Jahrhundert. Facsimile*. Monumenta Hungariae Musica I. Eds. Zoltán Falvy - László Mezey. Budapest : Akadémiai Kiadó; Graz : Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1963, s. 24-25, svätý Juraj sa tu slávil. 23. apríla (na rozdiel od Ostrihomskej arcidiecézy, kde sa 23. apríla slávil sviatok sv. Vojtecha a sviatok sv. Juraja bol presunutý na 24. apríla).

⁵³ SOPKO, Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku, č. 1, s. 19b. K Prayovmu kódexu porov. aj RATKOŠ, Peter. Nový pohľad na vznik a funkciu Prayovho kódexu. In *Slovenská archivistika*, 1976, roč. 11, č. 1, s. 98-120.

cium či oráciá (modlitba) za príslušného svätca, v litániách, no aj vo forme kázni, legend alebo (opisu) života.⁵⁴

Najbohatšie zastúpená je skupina omšových kníh – misálov spolu 18 z čias od prvej polovice 14. až do konca 15. storočia.⁵⁵ Najpočetnejšie sú tu zastúpené bratislavské misály (14), košické (2), jeden spišský a jeden hrnkosvätobeňadický. S výnimkou dvoch (20, 225) vo všetkých ostatných sa uvádza sv. Vojtech v kalendári, vo všetkých v modlitbe, päťkrát v litániách (19, 208, 209, 237, 400) a jeden raz ako pripomienka translácie (286). Druhú najpočetnejšiu skupinu preskúmaných liturgických kníh predstavujú breviáre, ktorých je spolu 11 od konca 13. storočia až do začiatku 16. storočia.⁵⁶ Najviac ich je zo Spiša (213, 238, 239, 398, 401, 407, 411), dva asi z Lelesa (260, 266), jeden z Bardejova (330); vo všetkých (okrem jedného) sa pripomína sv. Vojtech; v jednom z prelomu 13./14. storočia, ktorý pravdepodobne vznikol vo Vroclavi (9), sa sv. Vojtech nepripomína, no keď sa kódex dostal do Bratislavy, bolo v ňom oficium sv. Vojtecha pripísané na okraji.

V štyroch antifonároch⁵⁷ (obsahujúcich liturgické spevy cirkevných hodín, aj omšové antifóny), z ktorých dva sú z Bratislavy z druhej polovice 15. a začiatku 16. storočia (4, 29), jeden má poľský pôvod z roku 1375 (197), sú svätovojtešské oficiá; vo štvrtom zo začiatku 16. storočia, pochádzajúcom z Moravy (39), je svätovojtešské oficium spojené s oficiom sv. Juraja. Z dvoch žaltárov,⁵⁸ v prvom, ktorý je monastického pôvodu z Nemecka z druhej polovice 15. storočia, ale dostal sa do Košíc, sa v kalendári spomína sv. Vojtech k 22. aprílu, v druhom, ktorý odkázal pred rokom 1419 kanonik Blažej Bratislavskej kapitule, sa spomína sv. Vojtech v litániách. V košickom graduáli II zo začiatku 16. storočia⁵⁹ (obsahujúcom omšové časti spievané zborom) a určenému pre chrám sv. Alžbety sa pripomína translácia sv. Vojtecha. V spišskom nekrológiu,⁶⁰ ktoré je časťou breviára z polovice 14. storočia (vzniklo pred 4. aprílom 1357 na Spiši?), sa sv. Vojtech uvádza v kalendári.

Za osobitnú skupinu možno pokladať kódexy obsahujúce kázne o svätých (*sermones*), legendy, životy (*vitae*), ktorých sa v skúmanom materiáli vyskytovalo spolu osem.⁶¹ Sú to pomerne dlhšie rozprávania o príslušnom svätcovi, tuná sv. Vojtechovi. Pravdepodobne na Spiši vznikol v prvej polovici 15. storočia odpis Zlatej legendy od Jakuba de Voragine (322), možno aj Kázne so životmi svätých z druhej polovice 15. storočia (325) a Kázne s legendami z polovice 15. storočia

⁵⁴ Tu resumovaný výskum sa sústredil iba na stredoveké kódexy domácej (slovenskej) proveniencie. Rozšírenie na zachované kódexy z celého Uhorského kráľovstva by mohli dať konkrétnejšiu odpoveď na vzťah ostatných diecéz ku kultu sv. Vojtecha.

⁵⁵ SOPKO, Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach, č. 5, 17, 19, 20; Ten istý, Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku, č. 208, 209, 220, 221-226, 237, 286, 287, 291, 400.

⁵⁶ SOPKO, Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach, č. 9; Ten istý, Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku, č. 213, 238, 239, 260, 266, 330, 398, 401, 407, 411.

⁵⁷ SOPKO, Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach, č. 4, 29, 39; Ten istý, Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku, č. 197.

⁵⁸ SOPKO, Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach, č. 155; Ten istý, Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku, č. 212.

⁵⁹ SOPKO, Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku, č. 217.

⁶⁰ SOPKO, Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku, č. 307.

⁶¹ SOPKO, Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach, č. 58, 64, 139; Ten istý, Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku, č. 245, 322, 325, 337, 404.

(337), v Levoči Kázne s legendami v polovici 15. storočia (404). Pravdepodobne na Morave okolo polovice 14. storočia vznikli kázne obsahujúce kódexy, nachádzajúce sa v knižnici Bratislavskej kapituly (58, 64). Kódex z prvej polovice 15. storočia vznikol postupne, azda od roku 1409 (245) ho užíval najprv farár Ján z Ľubice, potom aj lechnickí kartuziáni. Napokon kódex z druhej polovice 15. storočia, nachádzajúci sa t. č. v Čaplovičovej knižnici v Dolnom Kubíne, obsahujúci oficiálnu oráciu, vznikol v Erfurte a na Slovensku sa v stredoveku nepoužíval (139).

Spomenuli sa tu základné najdôležitejšie pramene a reprezentačný výber z odbornej literatúry, kde sa o biskupovi Vojtechovi hovorí mnoho, ale o jeho vzťahoch k Ostrihomu, Arpádovcom, Uhorsku pomerne veľmi málo. Pritom historiografia a cirkevná tradícia toho vie omnoho viac. Ide o praktický príklad, ukážku, akými nedostatočnými informátormi môžu byť (len čiastočne) zachované pramene. Prekvapujúce je aj ako veľmi bola skreslená tradícia po asi trištvrte storočí od udalosti, odkedy sú najstaršie rozprávacie pramene (napr. pri opätovnom tvrdení o pokrstení sv. Štefana Vojtechom). Nemožno ani vylučovať, že to bol (opakovaný) zámer nielen preto, aby sa zvýšili zásluhy (sv.) Štefana o kristianizáciu, ale aj zatlačala sa fáza kristianizácie Maďarov z obdobia jeho otca Gejzu.

Vykonanie analýzy zachovaných stredovekých najmä liturgických kódexov vzniknutých alebo používaných na Slovensku však ukázalo, že kult sv. Vojtecha v stredoveku bol na Slovensku živý a to nielen v Ostrihomskej arcidiecéze, ktorej bol (spolu)patrónom, ale aj v Jágerskej diecéze, ku ktorej patrilo východné Slovensko.⁶² Na získanie úplnejšieho obrazu o celom Uhorskom kráľovstve bola by potrebná analýza ostatných liturgických kódexov⁶³ vyhotovených alebo používaných v stredoveku v Uhorskom kráľovstve, ako aj ostatných (nielen tzv. slovenskej proveniencie) stredovekých kódexov, uložených v Krajinskej Széchényiho knižnici v Budapešti,⁶⁴ v Univerzitnej knižnici v Budapešti,⁶⁵ ale aj v Batthyányovskej knižnici v Alba Iulii v Rumunsku.⁶⁶

Záverom ale treba opätovne zdôrazniť, že sv. Vojtecha nemožno chápať len ako svätca jedného kráľovstva, lebo sa jeho kult významne uplatňoval aj v Čechách, z ktorých pochádzal, aj v Poľsku; panovníci týchto dvoch štátov súperili o jeho relikvie. No jeho význam bol ešte väčší, v jeho časoch nesporne európsky, lebo patrili k okruhu cisára Ota III. a pápeža Silvestra II., ktorí sa usilovali o reformu kresťanskej Európy. Tak ako tieto snahy za jeho života, tak aj po jeho smrti mali aj významné politické aspekty,⁶⁷ ktoré sa realizovali prinajmenej vo forme, že kresťanská

⁶² Z Nitrianskej diecézy sa stredoveké liturgické kódexy nezachovali.

⁶³ RADÓ, Polikarp. *Libri liturgici manuscripti bibliothecarum Hungariae et limitropharum regionum. Prima pars editio revisa et aucta cui et toti operi adlaboravit Ladislaus Mezey*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1973.

⁶⁴ BARTONIEK, Emma. *A Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának címjegyzéke. XII. Codices manuscripti Latini. Vol. I. Codices latini medi aevi*. Budapestini : Sumptibus Musei Nationalis Hungarici, 1940.

⁶⁵ *Codices latini medi aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis quos recensuit Ladislaus Mezey*. Ed. Ágnes Bolgár. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1961.

⁶⁶ *Catalogus concinnus librorum manuscriptorum Bibliothecae Batthyányanae. Exaratus per Robertum Szentiványi*. Szeged : Hungaria, 1958.

⁶⁷ Porov. WOLFINGER, Lukas. Politisches Handeln mit dem hl. Adalbert von Prag. Mittelalterliche Vorstellungen von der civitas sancta. In *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 2006, roč. 114, č. 3-4, s. 219-250.

Európa so súhlasom cisára a pápeža natrvalo vzrástla o dve oblasti či mocnárstva, o Uhorské kráľovstvo a Poľsko (v pôvodných predstavách Ota III. Slávia), kde pod egidou sv. Vojtecha vznikli nové samostatné cirkevné provincie a samostatné kresťanské štáty, ktoré priamo neboli súčasťou stredovekého rímskeho cisárstva, ale trvalo popri ňom jestvovali.